

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1971.2.06>

M. LEPPIK

SOOME MURRETE *j*-IGA SEOTUD PROBLEEME*

1.6. *j* rõhutu ja kaasrõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi järel. Kuna *j*-i esinemise kohta rõhutu ja kaasrõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi järgses positsioonis leidub kasutada olnud materjali ulatuses näiteid võrdlemisi piiratult, siis tuleb võimalikele opositsioonidele viidates piirduda peamiselt teoreetilist laadi oletustega.

On mõeldav, et näit. nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud *oi- ~ õi*-sufiksiliste verbide infinitiivvormid (või oleviku passiivvormid) vastanduksid samadest verbidest tuletatud tegijanimetevormidele (või viimaste partitiividele) tegijanimetevormis sisalduva *j*-i baasil, näit. *haravoia* 'heina riisuda, loogu võtta' — *haravoija* 'heinariisuja, loovõtja'; *haravoia(n)* 'riisutakse heina, võetakse loogu' — *haravoija* 'loovõtja'. Mainitud tegijanimetevorme pole aga kasutatud materjali ulatuses õnnestunud registreerida, välja arvatud Kurgolovo poolsaare murre, kus ootuspärast opositsiooni ei ilmne ja fonoloogilises transkriptsioonis võib seega märkida */haravoi,a/* 'loogu võtta' — */haravoi,a/* 'loovõtja'. (Levinumad on selles tähenduses siiski sõnavormid *haravoittaa*, *haravoittaja*.)

Arvestades järjendite *Vij* ja *Vjj* häälduslähedust, on murretes, milles konsonandid alluvad idamurrete „erikoisgeminatio“-le⁷⁷, oletatav ka näit. verbi refleksiivsete infinitiivvormide eristamine samadest verbitüvedest pärinevate tegijanimede ainsuse või mitmuse partitiivvormidest. Taolisi refleksiivseid infinitiivvorme on registreeritud loode-laadoga murrete alalt, näit. *peittäijä* (LLMÄH I, 166) 'peitada', *antaija ki* (LLMÄH I, 167) 'kinni, järele anda', *huokaija* (LLMÄH I, 167) 'puhata' jne., silmas peetud tegijanimetevorme aga põhjamurrete alale kuulvas torniojõe murdes, näit. *nittäijä*, *tietäijä*. *opettäija* (ATM, 100) (= *nittäijä* jne.) 'niitjat, teadjat, õpetajat'. (Kahjuks ei osutunud võimalikuks neid võrreldavaid sõnavorme täheldada ühe ja sama murde piires.)

On mõeldav jälgida ka „erikoisgeminatio“ tulemusena kujunenud sõnavorme omavahel, näit. kontraheerunud või refleksiivse verbi oleviku 3. pöörde vormide ning samadest verbidest tuletatud tegijanimede partitiivvormide häälduslikku vahekorda: kas *huokajjä* 'puhkab' — *huokajjä* 'puhkajat' või ilmneb siingi mingi erinevus.

Kirjakeeles esinevaid *papukaija* 'papagoi'-tüüpi sõnu⁷⁸ ei ole kasutatud murdematerjali osas registreeritud.

2. *i + j + i*

2.1. *j* pearõhulise silbi lühikese *i* ja järgneva *i* vahel. On üsna ootuspärane, et pearõhulise silbi lühikese *i* ja järgneva *i* vahelises positsioonis esinev *j* eristaks astmevahelduslikke, nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud sõnavorme algupärast pikka *i*-d sisaldavatest sõnavormidest, näit. *pijin* 'pidasin', vrd. *piin* 'pii, pulga'. Murdematerjale jälgides selgub aga, et astmevahelduslike, nõrga astme klusiili kao teel kujunenud sõnavormide (kui mitte kõigi, siis mõnede) puhul on paralleelselt *j*-i esinemisega võimalik ka *j*-i puudumine, kusjuures mõnedes murretes puudub *j* mainitud sõnavormides järjekindlalt. Nii

* Algus „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateadused“ 1971, nr. 1, lk. 87—102.

⁷⁷ Vt. M. R a p o l a, Suomen kielen äännehistorian luennot, lk. 32.

⁷⁸ O. I k o l a, Suomen kielen käsikirja, lk. 114.

esineb äürämõismurrete alal dentaalklusiili kao teel kujunenud sõnavormides paralleelselt *mie p̄n* (ÄMÄH, 37) 'ma pidasin' ~ *mie p̄ij̄ŋk̄i* (ÄMÄH, 37) 'ma pidasingi', palataalklusiili kao teel kujunenud sõnavormides *j* aga puudub: *s̄it̄a* (ÄMÄH, 23) 'sigida', *s̄it̄t̄a* (ÄMÄH, 23) 'sigitada'. Kagu-häme murretes on täheldatud murdeala valdavas osas näit. *p̄ij̄is* (KHMÄH I, 57) 'pigis', kohati aga ka *p̄iss̄ä* (KHMÄH I, 57) 'pigis'. Loode-laadoga murdeis on ülekaalus *j*-i puudumine, kusjuures silbipiir võib säilida või puududa. Harvemini on märgitud ka nõrka siirdelist⁷-i: *s̄int*, *sī, intk̄i*, *sī'innüöt* (LLMÄH I, 47) 'signud, signudki, signud (pl.)'; *p̄im mieless̄ä*, *p̄it siek̄i*, *pī'it sie* (LLMÄH I, 84) 'pidasin meeles, pidasid sinagi, sa pidasid'. *j* (või harva ka¹) esineb ainult sõnavormides *ijs* (LLMÄH I, 47) 'aastates, eas' ja *p̄ij̄kk̄iēks* (LLMÄH I, 84) 'pidemeks, kinnitiks'. Sõnavormi *ijs* 'aastates' puhul tingib märkimisviisi vaevalt mingi opositsioonioht, sest samas murdes ei näi esinevat sõnaalgulist (kas algupärast või klusiili kao tulemusena kujunenud) pikka *i*-d. Sõnavormide, nagu *p̄ij̄kk̄iēks* ja *p̄itki* erinevale märkimisele antud murdealal on tähelepanu juhtinud ka M. Rapola.⁷⁹ Seega on nähtavasti osas loode-laadoga murretest *j*-i märkimise kaudu omavahel eristatavad mõned nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud sõnavormid, kuigi näidete paari *p̄ij̄kk̄iēks* (LLMÄH I, 84) 'pidemeks, kinnitiks' ja *p̄itki* (LLMÄH I, 84) '(sa) pidasidki' ei saa lugeda veel otsustavaks. Samasugune sõnavormide eristamine näib esinevat ka ida-savo murrete alal, kus on märgitud näit. *p̄ijin* (: *p̄itimen*) (ISMÄH, 206, 242) 'pide, tugi, kinniti', aga *p̄in* (ISMÄH, 34) 'pidasin'; samuti *s̄ijin* (ISMÄH, 206) 'side', aga *ei s̄innüt* (ISMÄH, 13) 'ei signud'.

Rosona murdeis puudub *j* järjekindlalt kõigis sõnavormides, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi *i* ja järgneva *i* vahelt, näit. *s̄itto* 'sigitus' (RMP, 24); *p̄iŋk̄ä* 'pigiga' (RMP, 24), *p̄immä* 'pidime' (RMP, 28). Ka Kurgolovo poolsaare murdes on *j*-i puudumine vaadeldud positsioonis järjekindel. Samuti puudub siin silbipiir, välja arvatud sõnas *i.is* 'eas, aastates'. Et peale mainitu ei esine seni kogutud materjali ulatuses ühtegi sõnavormi, mis algaks häälikulise järjendiga *iis*, ja et pika *i*-ga algavatest sõnadest võib nimetada ainult ühte: *iilimato* 'verekaan', siis võiks fonoloogilisest seisukohast silbipiir sõnavormis *i.is* ka arvestamata jääda. (Taoline hääldus on tõenäoliselt tingitud murdele mitteomastest häälikulistest kombinatsioonist sõna algul.) Kurgolovo poolsaare murdes oleks seega võimalik märkida näit. */piin/* 'rehapulga', */piin/* 'pidin, pidasin', */piin/* 'pigi (gen.)', */iilimato/* 'verekaan', */iis/* 'eas, aastates', kui mitte vokaalidevahelise silbipiiri kajastamist fonoloogilises transkriptsioonis ei tingiks teistegi positsioonidega seostuvad probleemid (vt. 2.2). Sel juhul siis ka */i.is/*.

Mis puutub üldse *j*-i märkimisse pearõhulise silbi lühikese *i* ja järgneva *i* vahelises positsioonis, siis asub M. Rapolagi seisukohal, et küsimus seisneb tegelikult silbipiiri tähistamises.⁸⁰

2.2. *j* rõhutu silbi lühikese *i* ja järgneva *i* (või *ii*) vahel. *j*-i märkimine rõhutu (ja tõenäoliselt ka kaasrõhulise) silbi lühikese *i* ja järgneva *i* vahel tuleb kasutatud materjali osas põhiliselt arvesse ainult tegijanimede mitmuslikes käändevormides, näit. loode-laadoga murretes *s̄ūs̄poik̄ij̄i lehm̄i, kül̄ij̄i, män̄ij̄i, heinätekij̄i* (LLMÄH I, 254) 'sügisel poegijaid lehma, kuuljaid, minejaid, heinategijaid'; äürämõismurretes *k̄ülp̄ij̄i* (ÄMÄH, 60) 'vihitlejaid, rääkijaid'; ingeri murretes *heinäntekij̄ijä* (SM I, 290) 'heinategijaid', *laskij̄im peräs* (SM I, 287) '(nooda)laskjate järel'; viiburi murretes *t̄üön tekij̄ij̄ŋ kans* (SM I, 285) 'töötetajatega'. Nagu näidetest ilmneb, märgitakse kirjeldatud sõnavormides kõnesolevas positsioonis järjekindlalt *j*-i. Ainult kagu-häme murrete puhul on täheldatud, et *j* on antud tingimustes nõrgalt kuuldav ja sageli koguni kadunud, näit. *luki(j)̄i, luki(j)̄ille* (KHMÄH I, 178) 'lugejaid, lugejatele'.

⁷⁹ M. Rapola, Suomen kielen äännehistorian luennot, lk. 101.

⁸⁰ Sealsamas, lk. 58.

Murretes, kus vokaalimuutused $\bar{a} > i\bar{a}$, $\bar{a} > ie$ vms. esinevad ka järgsilpides, võib *j* osutada märgitaks rõhutu silbi lühikese *i* järel näiteks ka III pöörde possessiivsufiksist sisaldavates partitiivvormides: *käsijie* (SM II, 51) 'käsi (pl. part.)' jne. Taoliste sõnavormide võrdlemine tegijanimede mitmuslike käändevormidega *j*-i märkimise osas võiks antud murretes ehk fonoloogilisestki seisukohast huvi pakkuda.

Teoreetiliselt on võimalik, et ülalkirjeldatud tegijanimede mitmuslikud käändevormid vastanduvad rõhutu silbi lühikese *i* ja järgneva *i* vahelises asendis esineva *j*-i baasil ka sõnavormidele, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel, näit. *kulkijjn* 'käijate', vrd. *sulkiin* 'sulgede'; *kaalijjn* 'kaapijate', vrd. *kaaliin* 'kapsaste'.

Kurgolovo poolsaare soome murdes ilmneb kõnealuste sõnavormide vastandamine silbiipiiri (mitte *j*-i) esinemise baasil. Murde fonoloogilise süsteemi kirjeldamisel on käesoleva artikli autor varem võimalikuks pidanud loobuda silbiipiiri tähistamisest fonoloogilises transkriptsioonis kaasrõhu märkimise teel.⁸¹ Materjali edasisel läbitöötamisel on ilmnenu, et sõnalõpulisel silbis ei esine foneetiline kaasrõhk siiski päris järjekindlalt (kuigi siin oleks mõeldav pidada silbiipiirigi üheks fonoloogilise kaasrõhu avaldumise vormiks). Et aga lähendada murde fonoloogilist kirjeldust foneetiliste faktidele, näib käesoleval juhul siiski otstarbekohasemana vokaalidevahelist foneetilist silbiipiiri fonoloogilises transkriptsioonis tähistada. Pealegi on murdes rõhutatud häälduse korral võimalik silbiipiiri kajastumine ka pearõhulise silbi *i* järel, näit. tavalise *hien* 'higi (gen.)' kõrval rõhutatult hääldades *hi,en* jne. (vt. 1.1) ning silbiipiiri märkimine on õigustatud eespool käsitletud sõnavormi *i,is* puhul (vt. 2.1). Needki asjaolud tingivad vokaalidevahelise silbiipiiri fülitamisest fonoloogilisse süsteemi. Seega siis ka fonoloogilises transkriptsioonis näit. */hien ~ hi,en/, /i,is/, /kulki,in/ — /sulkiin/; /kaali,in/ — /kaaliin/*.

2.3. *j* pearõhulise silbi pika *i* ja järgneva *i* vahel. Peale Kurgolovo poolsaare murde leidub kasutatud materjalis näiteid *j*-i märkimise kohta pearõhulise silbi pika *i* ning järgneva *i* vahelises positsioonis ainult ida-savo murrete alalt, kus *j*-i mainitud positsioonis on täheldatud alati gemineerunud kujul: *kijjin* (ISMÄH, 135), *sijjin* (ISMÄH, 228) 'talusin, kannatasin', *sijjimmä* (ISMÄH, 224) 'talusime, kannatasime', *tijjimmä* (ISMÄH, 224) 'teadsime'.

Kurgolovo poolsaare murdes hääldub *j* pearõhulise silbi pika *i* ning järgneva *i* vahelises asendis samuti kui pearõhulise silbi pika *i* ja mis tahes vokaali vahel, s. o. ülilühida siirdehäälikuna \bar{i} , või kajastub ainult silbiipiir, näit. */pii,in/ = [piⁱin ~ piⁱ,in]* 'piide, pulkade', */niⁱ,in/ = [niⁱin ~ niⁱ,in] ~ /niin/* 'nende', */tii,in/ = [tiⁱin ~ tiⁱ,in] ~ /tiesin/* 'teadsin'.

Kuna *j* esineb kõnealuses positsioonis ainult sõnavormides, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi \bar{i} või ($\bar{e} >>$) \bar{i} järelt, ja neistki sõnavormidest üsna vähestes, siis vaevalt mingisugused opositsioonivõimalused antud juhul arvesse võivad tulla. Nagu esitatud näidetest selgub, ei ilmne erinevust ka \bar{i} - ja $\bar{e} >>$ \bar{i} -järgsete positsioonide vahel.

2.4. *j* pearõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi ja järgneva *i* vahel. *j*-i esinemine pearõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi ja järgneva *i* vahel tuleb arvesse põhiliselt kahes sõnavormide rühmas: 1) astmevahelduslike sõnavormides, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi ja järgneva *i* vahelisest positsioonist; 2) pearõhulise silbi *i*-lõpulist diftongi sisaldavate *aij*-tüüpi astmevahelduseta sõnade mitmuslike käändevormides.

Esimeses sõnavormide rühmas on kättesaadavas murdematerjalis kõnealuses positsioonis alati märgitud *j*, mõnedes murretes koguni \bar{j} või *jj*. Näit. lääne-ülasadakunna murretes *reijiksi* (LYSMÄH I, 72) 'aukudeks', *pojilla* (LYSMÄH I, 74) 'poistel'; kagu-häme murretes *ei poiji* (KHMÄH I, 63) 'ei poegi'; savo murrete rühma kuuluv juva murdes *ei poiji* (ÄTJM, 23) (= *poiji*) 'ei poegi'; põhjamurrete rühma kuuluv tornio-

⁸¹ M. Leppik, Distribution of Segmental Phonemes in the Finnish Dialect Spoken on the Kurgolovo Peninsula, lk. 169.

jõe murdes *pojista* (SM I, 135) 'poistest', *äijikieli* (ÄTMM, 96) 'emakeel'; *lajjis* < *lajitis* (ÄTMM, 96); loode-laadoga murdeis *reijjissä* (LLMÄH I, 61) 'aukudes', *noijjits* (LLMÄH I, 105) 'noidadest', *mie voijjin* (LLMÄH I, 221) 'ma võidsin'; ida-savo murdeis *küijjissä* (:küiti) (ISMÄH, 220) 'küüdis'.

Ka *äijä*-tüüpi sõnade mitmuslikes käändevormides on *j*-i märgitud võrdlemisi järjekindlalt, näit. kagu-häme murretest *muijikä* (SM I, 106) 'naisigi', *lajija* (KHMÄH, 184) 'laisid'; edelamurretes *äijil* (SLMÄH, 167) (= *äijil*) 'äiadel'; savo murrete rühma kuuluvais juva murdes *vaijis* (ÄTJM, 18) (= *vaijis*); ingeri murretes *äijī* (NIM I, 402) 'äiasid'. Ainult lõuna-pohjanmaa murdealal on J. Laurosela poolt täheldatud lauserõhutus asendis ka antud juhul nõrgalt häälduvat *j*-i, näit. *nui^lilla* (ATEPM I, 205) (= *nui^lilla*) 'nuiadel' jne., lauserõhulises asendis esinevate sõnavormide puhul siiski, nagu teisteski murretes, näit. *nuijilla*, *äijillä* (ATEPM I, 205) (= *nuijilla* jne.) 'nuiadel, äiadel' jne.

Näitematerjal piirdub mõlema sõnavormide rühma puhul ülaltooduga ja on nendes rühmadesse kuuluvate sõnavormide märkimise võrdlemiseks küllaltki lünklik. Pealiskaudse vaatluse alusel võib siiski konstateerida, et mainitud rühmade häälikuliselt sarnaste sõnavormide vahel näib enamikus murretes pearõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi ja järgneva *i* vahelises positsioonis esineva *j*-i baasil puuduvat fonoloogiline erinevus. Konkreetseid sõnapaare on häälduse seisukohalt kontrollitud Kurgolovo poolsaare murdes. Selles murdes häälduvad identselt niisugused sõnavormid nagu */päi.in/* = [*päi^lin* ~ *päi.in*] 'peade' või */näi.in/* 'nende', vrd. */äi.in/* = [*äi^lin* ~ *äi.in*] 'äiade'; */mui.in/* 'muude', vrd. */mui.in/* 'abielunaiste'. Samuti ei ilmne erinevust palataal- ja dentaalklusiili kao läbi tekkinud sõnavormide vahel, näit. */poi.intima/* = [*poi^lintima* ~ *poi.intima*] 'võõraspoeg', */soi.in/* = [*soi^lin* ~ *soi.in*] 'soode'. Võib oletada, et mõnede teistegi murrete puhul on *j* käsitatav mitte niivõrd häälikuna, kui võrd silbipiiri tähisena. Ka soome kirjakeeles ei märgita näiteks nõrga astme klusiili kao teel kujunenud sõnavormides pearõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi ja järgneva *i* vahelises positsioonis *j*-i, vaid kasutatakse silbipiiri märki (apostroofi), näit. *rei^lissä* 'aukudes', *rei^littä* 'augustada'.⁸² *äijä*-tüüpi astmevahelduseta sõnade mitmuslikes käändevormides aga on ortograafiareeglite kohaselt märgitud *i*-lõpulise diftongi ja järgneva *i* vahel *j*, näit. *äijjä* 'äiasid', *nuijja* 'nuiasid', *äijjin* 'äiadesse'.⁸³ A. Penttilä arvamus kohaselt hääldub taolistes sõnavormides [*ijj*].⁸⁴

Et *naida*-, *puida*-tüüpi verbid esinevad murdeti kujul *naija*, *puija* jne., siis oleks mõeldav võrrelda ka neist verbidest tuletatud tegijanimede mitmuslike käändevormide häälduslikku ja sellel põhinevat fonoloogilist vahekorda mõlemasse eespool käsitletud rühma kuuluvate sõnavormidega. Konkreetset võrdlusmaterjali on jällegi õnnestunud leida ainult Kurgolovo poolsaare murdest, kus identselt häälduse tõttu ei leia fonoloogilist eristamist niisugused sõnavormid nagu */nai.in/* = [*nai^lin* ~ *nai.in*] 'naijate, naisevõtjate' (harvakasutatav sõna, nagu eespool mainitud), */mai.in/* = [*mai^lin* ~ *mai.in*] 'maade', */lai.in/* = [*lai^lin* ~ *lai.in*] 'laiade' (levinum sõna samas tähenduses on *levvee*). Soome kirjakeeles märgitakse *naida*-tüüpi verbidest pärinevate tegijanimede mitmuslikes käändevormides pearõhulise silbi *i*-lõpulise diftongi järel *j*, näit. *naijja*.⁸⁵

3. *j* + *i*.

3.1. *j* sõna algul *i* (täpsemalt: *i*-algulise diftongi) ees. Lühikese *i* ja pika *i* ees sõna algul pole *j*-i soome murretes üldiselt täheldatud, kui mitte arvestada üksikuid erandlikke sõnu, kus mingil põhjusel mõni sõnaalgulisele *j*-ile järgnev lühike vokaal on asendunud *i*-ga ning sõnaalguline *j* seejärel säilinud, näit. torniojõe murdes *jiva* (ÄTMM, 21) (= *jiva*) 'iva, tera'. (Käsitletud materjali piires teisi taolisi näiteid ei leidunud.)

⁸² O. I k o l a, Suomen kielen käsikirja, lk. 114.

⁸³ V. S k a l i č k a, Zur Phonologie der finnischen Schriftsprache, lk. 93.

⁸⁴ A. P e n t t i l ä, Suomen kielioppi, lk. 37.

⁸⁵ R. T. H a r m s, Finnish Structural Sketch, lk. 46.

Murretes, kus pikkade vokaalide diftongistumise tulemusena on kujunenud sõnavormid, mille pearõhulises silbis $\bar{a} > i\bar{a}$ (vt. 1.1), on sõnaalguline *j* enamasti säilinud ka diftongistumise puhul, s. o. diftongi *iä* ees. Näit. põhja-savo murretes *ne sanat jätü*. (SM I, 158), *müö jähäm* (SM I, 165) 'me jääme'; lõuna-savo murretes *ei jiant* (SM I, 177) 'ei jäänud'; ida-savo murretes *jiätä* (ISMÄH, 68) 'jääd (part.)', *jiähäk* (ISMÄH, 40) 'jääda' jne. Neil murdealadel on ootuspärane, et sõnaalguline *j* eristaks näit. sõnavorme *jän* 'jää (gen.)' — *iäni* 'hää!' vms. ja oleks seega arvestatav fonoloogilise tegurina.⁸⁶ Taoline eristamine näibki aset leidvat ida-savo murretes: *jänä* (ISMÄH, 163) 'jääna (?)', vrd. *iäh* (ISMÄH, 217) 'hää!'; *muojista jänüttä* (ISMÄH, 40) 'moest (maha) jäänut', vrd. *iännelläk* (ISMÄH, 217).⁸⁷ Kui samal murdealal ei täheldataks sõnaalgulise lühikese *i* järelt kadunud nõrgaastmelise klusiili asemel *j-i*, siis oleksid mõeldavad ka opositsioonid, nagu *jiäs* 'jääs' — *iäs* 'eas' või (murretes, kus $\bar{a} > ie$) *jiēn* 'jää (gen.)' — *iēn* 'ige' vms.

Mõnel murdealal aga, kus sõna pearõhulises silbis on aset leidnud diftongistumised $\bar{a} > i\bar{a}$ või $\bar{a} > ie$, on *j* sõnaalgulises positsioonis mainitud diftongide ees siiski kadunud, näit. kagu-häme murretes *ietä müölen* (KHMÄH I, 176) 'jääd mööda', *mie iev viel tänne* (KHMÄH I, 176) 'ma jään veel siia'; ka savo murrete alale kuulvas juva murdes (mõnedel isikutel) *iä*, *iähä* (ATJM, 56) 'jää (nom.)', 'jääda' (enamasti siiski *iä*. (= *jiä*), *iähä* jne.); loode-laadoga murretes verbi *iähtü* (~ *eähtü*) (LLMÄH I, 26) 'jahtuda' puhul (tavaliselt sel murdealal siiski $\bar{a} > e\bar{a}$, näit. *jeä* 'jää (nom.)' jne.). Neis murretes on *j*-il baseeruvad opositsioonivõimalused sõnaalgulises positsioonis muidugi välistatud.

Nagu eespool öeldud (vt. 1.1), ei esine Kurgolovo poolsaare murdes sõna pearõhulises silbis diftongistumist $\bar{a} > i\bar{a}$ ega $\bar{a} > ie$ ja seega ei tule siin käsitletud opositsioonivõimalused arvesse.

3.2. *j* pearõhulise silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vahelises positsioonis. Soome kirjakeeles näib sõna *laji* 'liik, sort' olevat ainsaks noomeniks, mille kõigis muutevormides ja tuletistes on pearõhulise silbi lühikese vokaali ning vokaali *i* vahelises positsioonis märgitud *j*. Seega kontrasteeruvad kirjakeele ortograafia kohaselt (ja pealiskaudse mulje järgi ka häälduses) sõnavormid *lajin* 'liigi, sordi' — *lain* 'seaduse', *lajittua* 'liigitada' — *laittaa* 'valmistada, seada, saata'.

Murretes on sõna *laji* ja selle käändevormid enamasti leidnud registreerimist *j*-ita kujul, näit. lõuna-pohjanmaa murretes *lai* < *laji* (ATEPM I, 205) (= < *laji*); torniojõe murdes *lai* (ATTSM, 212); edelamurretes *lai* < *laji* (SLMÄH, 167), *lai* (SM I, 5); lääne-üla-sadakunna murretes *lai* (LYSMÄH I, 322), kagu-häme murretes *lai* (KHMÄH I, 177).⁸⁸ P. Virtaranta on avaldanud arvamust, kas ongi siin põhjust rääkida *j-i* kaoste, sest sõna originaalkujuks peetavas rootsikeelses sõnas *slai j-i* ei esine.⁸⁹ Ilmselt on kirjakeeles ülaloodud sõnapaaride eristamise vajadus tinginud ka vastava ortograafia ja häälduse.

Leidub siiski murdeid, kus sõna *laji* on märgitud *j*-iga, näit. lõuna-häme murretes *mitä lajia kaykasta* (SM I, 56) 'mis liiki kangast' ja loode-laadoga murdealal *er lajit* (LLMÄH I, 250) 'eri laadi'. Neis murretes on kirjakeele eeskujul arvatavasti võimalik fonoloogiliselt vastandada näit. sõnu *lajittaa* ja *laittaa*, kuigi sellekohaseid näiteid pole õnnestunud registreerida. Kui samades murretes ei ilmne nõrgaastmelise klusiili asemel pearõhulise silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vahelises asendis *j*, siis peaks olema võimalik ka opositsioon *lajin* 'liigi, sordi' — *lain* (:laki) 'seaduse'.

Opositsiooni kandjaks võib *j* osutada pearõhulise silbi lühikese vokaali ja *i* vahelises positsioonis ka *oja-*, *lāja-*tüüpi sõnade mitmuslikes käändevormides ja muudes tuletistes, eristades sõnavorme, nagu näit. *lujil(la)* 'tugevatel' — *luil(la)* 'luudel', *kujil(la)* 'õue-

⁸⁶ Et algupärased *jee* ja *ee*, seega ka *jee > jie* ja *ee > ie* pole sõnaalgulises positsioonis reaalsed, siis diftongistumine antud juhul opositsioone ei kujunda.

⁸⁷ Samasugused suhted näivad valitsevat ka mitmes karjala murdes.

⁸⁸ F. Äimä on tütarasaare murdest analoogilise sõnana toonud veel *raj* < *rajie* (ATTSM, 32) (= < *raji*).

⁸⁹ P. Virtaranta, Länsiyläsataakuntalaisten murteiden äännehistoria I, lk. 322.

del' — *kuil*(*la*) 'kuudel', *lājis*(*sā*) 'kuhjades, hunnikutes' — *nāis*(*sā*) 'neis, nendes' jne. Murretes, kus varasema nõrgaastmelise klusiili asemel pearõhulise silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vahelises positsioonis *j*-i ei ilmne, oleksid samal baasil vastandatavad ka näit. *lujien* 'tugevate' — *luien* 'luude', *kujien* 'õuede' — *kuien* 'kuude', *oija* 'oja-sid' — *hoia* 'hoia', *lājien* 'kuhjade, hunnikute' — *nāien* 'nende'. (Kurgolovo poolsaare murdes esineb [*lui, en*], [*kui, en*], [*nāi, en*] 'luude, kuude, nende' asemel [*lui, in*], [*kui, in*], [*nāi, in*].) Konkreetseid murdematerjale jälgides selgub aga, et *oja*-, *lāja*-tüüpi sõnade mitmuslikes käändevormides ja muudes tuletistes ilmneb enamikus murretes *j*-i kadu, näit. torniojõe murdes *oissa, oittä* (ATTM, 212) 'ojades, kraavitada'; kagu-häme murretes *oittä, sūria oija* (KHMÄH I, 177); edelamurretes *ois* < *oīs*, *talompoil* (SLMÄH, 167) 'ojades, talupoegadel'; lõuna-pohjanmaa murdes *lāillä, luilla* (ÄTEPM, 205) 'hunnikutel, tugevatel'. Neis murdeis langevad muidugi ära ülaltoodud opositsioonivõimalused. (Lõuna-häme murretest on registreeritud siiski ka *oĵi* (SM I, 61) 'ojasid').

j-i esinemist või harvemini ka varieerumist *j* ~ Ø pearõhulise silbi lühikese vokaali ja *i* vahelises positsioonis võib aga täheldada sõnavormides, kus *j* asendab varasemat nõrgaastmelist klusiili. Näit. kagu-häme murdeis *mājis, nājın, rejiks, vājille* (KHMÄH I, 58); ida-savo murdeis *vajın, vajist* (ISMÄH, 38) 'kauss, kausist', aga selle kõrval ka *vāilline, savvait* (ISMÄH, 38) 'kausitāis, savikausid', *ūjin* (ISMÄH, 34) 'üdi', *kujın* (ISMÄH, 206), aga samas ka *puistan* (ISMÄH, 206) 'raputan'; lääne-ülasadakunna murrete alal *hajiŋ ~ ha^liŋ ~ haiŋ, lujiŋ ~ lu^liŋ ~ luiŋ* (LYSMÄH I, 64) 'hagesin, lugesin' jne.; äürämõismurdeis *ühest vajist, talkkunavajit* (ÄMÄH, 37) 'ühest kausist, kama-kausid', aga *vāilline, savvait* (ÄMÄH, 37) 'kausitāis, savikausid'.

Arvestades asjaolu, et *j*-i on siiski registreeritud enamikus murretes juhul, kui ta asendab pearõhulise silbi lühikese vokaali ja *i* vahelises positsioonis varasemat nõrgaastmelist klusiili, ei ole aga registreeritud tihti samades murretes *oja*-, *lāja*-tüüpi sõnade mitmuse vormides või tuletistes ning sõnas *laji* (neis murdeis siis vastavalt *lai* jne.), võib ootuspäraseks lugeda ka seni käsitletuile vastupidiseid opositsioone, näit. *lain* (< *lajın*) 'liigi, sordi' — *lajın* (: *laki*) 'seaduse' vms. Kagu-häme murretes võibki leida umbes taolisi suhteid: *lajis* (KHMÄH I, 58) : *laki* — *lai* (KHMÄH I, 177) < *laji*.

Pearõhulise silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vaheline *j* võib eristada ka nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud sõnavorme algupärast *i*-lõpulist diftongi sisaldavatest sõnavormidest, näit. *vajın* 'kausi' — *vain* 'vaid', *nājın* 'nägin' — *nāın* 'nii (viisi)', vms. Kasutatud materjali ulatuses niisuguseid sõnavorme võrrelda ei õnnestunud.

Kurgolovo poolsaare murdeis on kõiki *j*-il baseeruvad opositsioone pearõhulise silbi lühikese vokaali ning *i* vahelises positsioonis välditud, sest a) sõna *laji* iseseisva sõnana kasutusel ei ole ja ilmneb ainult teise komponendina liitsõnades, nagu *kaikellaiset* 'kõik-sugused, iga liiki', *monellaiset* 'mitut liiki' jne. (ja siingi *j*-ita kujul); b) *kuja*-, *oja*-tüüpi sõnade mitmuslikud käändevormid langevad ühte ühesilbiliste pikavokaaliliste *kuu*-tüüpi sõnade mitmuslike käändevormidega, näit. [*kui, in*] = [*kui^l in ~ kui, in*] : [*kuja*] 'õuede', vrd. [*kui, in*] = [*kui^l in ~ kui, in*] 'kuude'; 3) nõrga astme klusiili kao teel kujunenud sõnavormides *j* ei hääldu, näit. *nāın* 'nägin', *luin* 'lugesin' jne., või on toimunud tugeva astme üldistumine, näit. *ūtin* 'üdi (gen.)', *vatin* 'kausi' jne.

3.3. *j* rõhutu või kaasrõhulise silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vahelises positsioonis. Rõhutu või kaasrõhulise silbi järel märgitakse *j*-i enamikus murretes nii lühikese *i*, pika *i* kui ka *i*-algulise diftongi ees.

Näiteks: häme murretes *pūtājille* (KHMÄH I, 178) 'püüdjatele', *hāpejie* (KHMÄH I, 102) 'häbenes', *tarkastajī* (SM I, 67); torniojõe murdes *sāünājiā* (SM I, 135) 'sāinaid', *nūttaijita* (ATTM, 101) (= *nūttaijita*) 'niitjaid', *opettajita* (ATTM, 101) 'õpetajaid'; lääne-ülasadakunna murdeis *pitājier raja* (LYSMÄH I, 154) 'kihelkondade piir'; savo murretes *kārājissā* (SM I, 144) 'kohtus', *katajia* (SM I, 248) 'kadakaid', *helāji* (ISMÄH, 184) 'helises'; loode-laadoga murdeis *katajikkū* (LLMÄH I, 127) 'kadastikku', *tekijī* (LLMÄH I, 146) 'tegijaid', *hihtājī jālet* (LLMÄH I, 145) 'suusatajate jäljed'; äürämõismurdeis

veräjille (AMAH, 110) 'väravaile', *ottajia* (AMAH, 184) 'võitjaid' *ukko^lne ko jüräji* (AMAH, 121) 'äike kui müristas', *katajikko* (AMAH, 168) 'kadastik', *puhu^ji* (AMAH, 60) 'rääkijaid'; ingeri murretes *katsojille, ottajille* (SM I, 288) 'vaatajatele, võtjatele'.

Lõuna-pohjanmaa murdes on J. Laurosela *j*-i vähemalt rõhutu silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vahel lauserõhutus asendis märkinud nõrga siirdehäälikuna, mida ta samastab *j*-i puudumisega, näit. *vetä^lillä, kata^lista, vapa^li* (ÄTEPM I, 212) (= *vetä^lillä* jne.) 'vedajatel, kadakatest, vabises'. Lauserõhulises asendis on mainitud positsioonis siiski märgitud *i* (= *j*). *j*-i esinemise ja puudumise vaheldumine rõhutu, samuti kaasrõhulise silbi lühikese vokaali ning järgneva *i* vahelises positsioonis ilmneb ka loode-laadoga murrete alal, kuid siin ei ole see vaheldus ilmselt seostatav lauserõhu või muude seda laadi määravate teguritega, näit. *kapajit* (LLMAH I, 156), *röpäji, heläjit, sihajit, lipajit* (I LMAH I, 157), *üöpüj, pellovõä loukuttajil, hoitaji, ostaji* (LLMAH I, 254) 'ööbijaid, linalõugutajail, hoidjaid, ostjaid', *rakentaji* (LLMAH I, 29) 'ehitajaid' (isegi geminaat *jj*, näit. *kalastajit, puhistajit* (LLMAH I, 29) 'kalastajaid, puhastajaid'), aga ka näit. *kora.i, lota.i, kuta.i, kaha.i, räpä.i* (LLMAH I, 156), *posa.i, vila.i, röpä.i* (LLMAH I, 157), isegi ilma silbipiirita, näit. *tu^l rätäi* (LLMAH I, 157) 'tuli pragesis'. (Pealiskaudsel vaatlusel näib *j*-il kõnesolevas murdes olevat kalduvus säilida pika *i* ees ja sealjuures eriti kaasrõhulise silbi järel.)

Järjekindlat *j*-i puudumist nii rõhutu kui ka kaasrõhulise silbi lühikese vokaali ja järgneva *i* vahel on täheldatud ainult edelamurretes, näit. *terva^lkeittäi, asui, opettai, kalastaⁱ* (SLMAH, 167) 'tõrvakeetjaid, asujaid (elanikke), õpetajaid, kalastajaid' jne.

Murretes, kus *j*-i on rõhutu ja kaasrõhulise silbi vokaali ja järgneva *i* vahel järjekindlalt märgitud, oleksid mõeldavad opositsioonid, nagu näit. *nostajist* 'tõstjatest' — *nostaisin* 'tõstaksin', *loukuttajist* 'lõugutajatest' — *loukuttaisin* 'lõugutaksin (linu)', *ker-tojin* 'jutustajate' — (*kaksin*) *kertoinen* 'kahekordne' jne., kus tegijanimede või muude *ja-*, *jä-lõpuliste* noomenite mitmuslikud käändevormid vastanduksid neis registreeritud *j*-i baasil sõnvormidele, mis sisaldavad 2. või 3. silbis *i-lõpulist* diftongi. Et esimeste sõnavormide puhul tundub peaaegu vältimatuna silbipiir (olenemata sellest, kas *j* hääldub või mitte), teiste sõnavormide puhul aga puudub, siis on ootuspärane, et *j*-i võib fonoloogilisest seisukohast pidada enamikus murretes silbipiiri tähiseks ja vaadeldud sõnavormide eristabki tegelikult silbipiiri esinemine-puudumine.

Mis puutub Kurgolovo poolsaare murdesse, siis ilmneb sõnavormide eristamine antud juhul ainult silbipiiri baasil, näit. *[petä,ille]* 'mändidele' — *[hätä,illä]* 'hädaldada', *[sara,ist]* 'küünidest' — *[vieraist]* 'võorastest', *[osta,ille]* 'ostjatele' — *[ostaisin]* 'ostaksin', *[lämmittä,in]* 'kütjate' — *[päivittäin]* 'päevakaupa, iga päev' (vt. ka 2.2). *j*-i hääldust peaaegu ei esine.

3.4. *j* pearõhulise silbi pika vokaali või diftongi ning järgneva *i* vahelises positsioonis. *j*-i on üldiselt märgitud pearõhulise silbi pika vokaali või diftongi ja järgneva *i* vahelises positsioonis tegijanimetevormide ning noomeni *suoja* 'soe' mitmuslikes käändevormides, s. t. sõnavormides, kus *j*-i peetakse algupäraseks, näit. äürämõismurdeis *süöj^ji* (AMAH, 161) 'sööjaid'; ingeri murdeis *suoj^ji* (SM I, 289) 'sooje'; savo murdeis *suoj^jiv* *veosta* (SM I, 168), *äejin kansak* (SM I, 162) 'äiadega'; häme murdeis *müj^jä* (SM I, 66) 'müjaid'. J. Laurosela on lõuna-pohjanmaa murrete puhul lauserõhutus asendis taas registreerinud nõrka siirdehäälikut ^l (= ^j), näit. *süö^lillä, vie^lillä* (ÄTEPM I, 205) (= *süö^lillä* jne.) 'sööjatel, viijatel', lauserõhulises asendis siiski *süöj^lillä* (ÄTEPM I, 205) (= *süöj^lillä*) 'sööjatel' jne. *j*-i puudumine kirjeldatud positsioonis ilmneb tütersaare murdes, näit. *säi* < *säij* (ÄTTSM, 32) 'saajaid'.

Ootuspärane oleks ülaltoodud sõnavormide vastandamine *j*-i baasil sõnavormidele, mis on kujunenud varasema nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi pika vokaali või diftongi ning järgneva *i* vahelises positsioonis, kui neis sõnavormides ei hääldu samas positsioonis *j*, näit. *tuojin* 'toojate' — *puoin* (:puoti) 'poe, kaupluse', *suojin* 'soojade' — *kuoin* 'kudusin', *saajin* 'saajate' — *jaajin* 'täku'.

Enamiku murrete puhul on aga märgitud *j*-i ka nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud sõnavormides ülalkirjeldatud positsioonis, kuigi selles osas ilmneb väiksem järjekindlus kui eespool käsitletud *süõjä*-, *suoja*-tüüpi sõnade mitmuslikes käändevormides ja tuletistes. Nõrgaastmelise klusiili kao läbi kujunenud sõnavormides on pearõhulise silbi pika vokaali või diftongi (siin küll pearõhulises silbis enamasti pikkade vokaalide diftongistumine) ning järgneva *i* vahel *j*-i üsna järjekindlalt märgitud savo murrete alal, näit. *puojista* (SM I, 192) 'poest', *ei mittäv_vuajittu, piejin, luojilla, küjjissä ~ küjjissä* (~ *küvissä*) (ISMÄH, 40) 'midagi ei nõutud, käepide, püssilael, küüdis'. Vahelduv *j*-i esinemine (*j* ~ *j̄* ~ \emptyset) ilmneb loode-laadoga murdeis, näit. *lampöät meäjitetä* (LLMÄH I, 60) 'lambad määgivad', *loajitti* (LLMÄH I, 97) 'seati', *kaks piejintä* (LLMÄH I, 98) 'kaks käepidet', *muojis, puojis* (LLMÄH I, 100) 'moes, poes', aga ka *ioä^jiykis* (LLMÄH I, 68) 'laetud', *meäjit ~ meä^jit* (LLMÄH I, 60) 'määgid', *puo^jist* (LLMÄH I, 100) 'poest' ja isegi *püö^jssakⁱ* (LLMÄH I, 100) 'poeski'; lääne-ülasadakunna murdeis, näit. *älä rüäji, rüä^ji, rüö^jiq* (LYSMÄH I, 72), *rä^jistua, rä^jistua* (LYSMÄH I, 71); torniojõe murdes, näit. *puo^ji, puo^ji i, luq^ji, luq^ji i* (ATTM, 213) (= *puo^ji* jne.), aga ka *äi^jki* (ATTM, 213); lõuna-pohjanmaa murdes, näit. *rä^jistua, rä^jistua* (ATEPM I, 55); ingeri murdeis, näit. *puojin_ettē* (SM I, 292) 'poe ette', *läjit^jtⁱ* (NIM I, 389), *lä^jit^jtⁱ* (NIM I, 403) 'seati, valmistati'.⁹⁰

Seega on enamiku murrete puhul üsna ebatõenäoline *suoja*-, *süõjä*-tüüpi sõnade mitmuslike käändevormide ja tuletiste vastandamine *j*-i baasil sõnavormidele, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi pika vokaali või diftongi ja järgneva *i* vahelisest positsioonist. Seda enam et mõlema sõnavormide rühma puhul näib olevat häälduses vältimatu silbipiir, olenemata sellest, kas *j* hääldub või mitte.

Kurgolovo poolsaare murde seisukohalt tuleks fonoloogilises transkriptsioonis tähistada ühteviisi sõnavorme, nagu näit. *[tuo^j.in]=[tuo^jin ~ tuo^j.in]* 'toojate' — *[puo^j.in]=[puo^jin ~ puo^j.in]* 'poe, kaupluse', *[suo^j.in]* 'soojade' — *[kuo^j.in]* 'kudusin', *[saa^j.in]* 'saajate' — *[jaa^j.in]* 'täku' või *[laa^j.in]* 'sean, valmistan'.

3.5. *j* pearõhulise silbi konsonandi ja järgneva *i* vahelises positsioonis. Algupärane *j* on enamikus murretes pearõhulise silbi konsonandi ja järgneva *i* vahelises positsioonis tavaliselt kadunud või vokaliseerunud.⁹¹

Näit. lõuna-pohjanmaa murdes *veli ~ velī, nelikko ~ nelikko, nurimpäi, sürittä(n)* (ATEPM I, 206) 'vend, neljandik (vana viljamõõduühik), pahupidi, serviti'; torniojõe murdes *pohila, nelikko, velī, nurin* (ATTM I, 212) 'põhjadel, neljandik, vend, pahupidi'; tüttärsaare murdes *nelikko, nurin, sürittäin* (ATTSM, 31); edela murdeis *veli, nuri* (SLMÄH, 168); lääne-ülasadakunna murdeis *veli ~ velī, nuriq ~ nuriq, neliko* (LYSMÄH I, 319); osas savo murdeis *veli, nurin, nelikko* (ISMÄH, 180), *nelikko, veli, nuri(n)* (ÄTJM, 56); kagu-häme murdeis *nelikko, nurimpäin, sürittäin* (KHMAH, 180).

Paljudes murretes esineb paralleelselt *j* ~ \emptyset , näit. loode-laadoga murdeis *tühjiltä, tühjil, pohjillē, sürjittäi, neljī paitoi* (LLMÄH I, 251) 'tühjalt, tühjadel, põhjadele, serviti, nelja särki', aga ka *tühiltä, nurⁱ, ajo nelistä* (LLMÄH I, 252) 'tühjalt, pahupidi, ajas (sõitis) nelja'; äürämöismurdeis *veljiäi* (ÄMÄH, 161) 'vendi', *neljikkö, neljī pühki* (ÄMÄH, 110) 'neljandik, nelipühi', aga ka *nelikko, sürittäi, tühillises ajos* (ÄMÄH, 111) 'neljandik, serviti, tühjas sõidus'; viiburi murdeis *tühjī* (SM I, 272) 'tühje', aga ka *nurin* (SM I, 283) 'pahupidi', *velimiēs* (SM I, 269).

⁹⁰ Lähemate sugulaskeelte osas võib antud juhul karjala murretes täheldada enamasti *j*-i esinemist, isuri murretes *j*-i puudumist.

⁹¹ Murdeti võib esineda liikvida ja *j*-i vahel svarabhaktivokaal *i*, mis viib *j*-i vokaalsesse naabrusesse, luues sellega eeldused *j*-i nõrgenemiseks ja vokaliseerumiseks, näit. *veli^jittä ~ velittä* (EPMÄH I, 206). Vt. ka M. Rapola, Suomen kielen äännehistorian luennot, lk. 71.

Üksikute sõnavormide osas (eriti siis, kui vastavatel sõnavormidel on olemas ainuslik paralleelkuju) on märgitud *j*-i ka murdeis, kus *j*-i puudumine näib käsitletud positsioonis olevat üldine (vt. eespool). Näit. lääne-ülasadakunna murdeis *veli* ~ *velji* (LYSMÄH I, 320) 'vend'; kagu-häme murdeis *veljiä* (KHMÄH II, 55) 'vendi'; edela-murdeis *velji* (SLMÄH, 169) (= *velji*) 'vendi', paiguti ka veel *tühjäs*, *peripohji* (SLMÄH, 168) 'tühjades, põhjalikult'.

Mõnedes savo ja häme murretes võib L. Kettunen tekstide põhjal täheldada aga ka järjekindlat *j*-i esinemist, näit. savo murdeis *tühjin suin* (SM I, 160) 'tühjade suudega', *tühjiltä ajelette* (SM I, 188) 'tühjalt sõidate', *veljijej_ ja ...* (SM I, 182) 'vendade ja ...', *sürjis* (SM I, 199) 'servades, äärtes'; häme murdeis *veljiä* (SM I, 82) 'vendi', *neljien kertäsie* (SM I, 86) 'neljakordseid', *ohjinä* (SM I, 51) 'ohjadena', *pohjiev väliss ...* (SM I, 99) 'põhjade vahel ...'. Kui esitatud kirjapanekud kajastavad tegelikku hääldust, siis oleks ootuspärane taoliste sõnavormide vastandamine neis esineva *j*-i baasil näit. 1) sõnavormidele, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi lõpul esineva *h*, *l*-i või *r*-i ning järgneva *i* vahelisest positsioonist, näit. *sürjin* 'servade' — *pürin* < *pürkin* 'püüan, pürin', *veljin* 'vendade' — *selin* 'seljaga (millegi poole)', *pohjin* 'põhjade' — *tohin* < *tohtin* 'tohin'; 2) või sõnavormidele, kus 2. silbis esineb algupärane häälikuline järjend *hi*, *li*, *ri*, näit. *neljin* 'neljakaupa' — *pelin* 'mängu' jne. Kahjuks ei võimaldanud eespool kasutatud materjal niisuguseid sõnapaare võrrelda.

Kirjeldatud sõnavorme eristatakse aga Kurgolovo poolsaare soome murdealal enamiku keelejuhtide kõnes. Hääldusele vastavalt tuleks fonoloogilises transkriptsioonis seega märkida näit. */sürjin/* = [*sürjin* ~ *sür^jin*] 'liivamaade, nõmmede' — */jürin/* = [*jürin*] 'jüripäeva (gen.)', */veljin/* 'vendade' — */selin/* 'seljaga (millegi poole)', */pohjin/* 'põhjade' — */rohjin/* 'julgen', */tühjin/* 'tühjade' — */mühin/* 'muhelen naerda'; */neljin/* 'neljakaupa' — */pelin/* 'mängu, lõbutsemise'.

Enamikus murretes niisuguseid opositsioone tõenäoliselt siiski ei esine, sest nagu märgib M. Rapola, on *tühjä*-, *sürjä*-tüüpi sõnade mitmuslikud käändevormid ja tuletised murdeis tihti arenenud paralleelselt sõnavormidega, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel pearõhulise silbi lõpukonsonandi *h*, *l*, *r* ja vokaali *i* vahelisest positsioonist.⁹² See tendents ilmneb ka kasutatud murdematerjalis, näit. kagu-häme murdeis *nelikko*, *sürittäin*, *nurimpäin* (KHMÄH I, 180) ja ka *kulin*, *särit*, *olist* (KHMÄH I, 68) 'jalutasin, tagusin, õlgedest'; äürämöismurdeis *nelikko*, *sürittäi* (ÄMÄH, 111) ja ka *olista* (AMÄH, 31) 'õlgedest', *särin* (AMÄH, 32) 'löin, tagusin'.

Murdeli võib sõnavormides, mis on kujunenud nõrgaastmelise klusiili kao teel, häälduda *h*, *l*-i või *r*-i ning järgneva *i* vahelises positsioonis järjekindlalt *j*. Sel juhul vastanduvad mainitud sõnavormid *j*-i baasil *veli*-, *nurin*-tüüpi sõnavormidele, kus *j*-i ei täheldata, näit. lääne-ülasadakunna murdeis *jäljillä*, *oljilla*, *märjis* (LYSMÄH I, 77) jne., vrd. *veli* ~ *velī*, *nuriq* ~ *nuriq̄* (LYSMÄH I, 319). Neis murdeis võib pidada võimalikuks siis ka järgmist laadi opositsioone: *jäljis* 'jälgedes' — *välis* 'vahel', *särjin* 'löin, tagusin' — *värin* 'värvi' (gen.) jne. Kurgolovo poolsaare murde seisukohalt on taolised vastandamised muidugi välistatud, sest kummaski võrreldavas sõnavormide rühmas *j* ei hääldu.

*

Eespool käsitletud positsioonide puhul domineerivad kaks põhilist mõeldavat opositsioonitüüpi *j*-i baasil: a) *j*-i sisaldavate sõnavormide vastandamine nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud sõnavormidele ja b) nõrgaastmelise klusiili kao teel kujunenud sõnavormide vastandamine pikka vokaali või diftongi sisaldavatele sõnavormidele.

Kurgolovo poolsaarel kõneldava soome murde fonoloogilise süsteemi seisukohalt ei ole vajalik *j*-i märkimine mis tahes vokaali *i*-järgses ega *i*-vokaalide vahelises positsioonis, sest *j* ei osutu mainitud positsioonis fonoloogilise opositsiooni kandjaks ega olefoneetiliseltki kuigi arvestatav, realiseerudes nõrga, ebastabiilse siirdehäälikuna *j*, mis

⁹² M. Rapola, Suomen kielen äännehistorian luennot, lk. 71.

vaba varieerumise korras võib ka mitte hääluda. Nii täheldame murde fonoloogilises struktuuris rida 3—4 vokaalfoneemi järjendeid, näit. /pai,an/ 'särgi', /soi,in/ 'soode', /pii,in/ 'piide', /ai,aa/ 'ajada, sõita', /äi,ii/ 'vanaisasid', /külpi,ää/ 'vihtleb', /kävi,öitä ~ kävi,ii/ 'käijaid', /opettai,aa/ 'õpetajat' jne.

Vokaalile *i* eelnev *j* on fonoloogiliselt relevantne ainult konsonandijärgses asendis, eristades enamiku keelejuhtide kõnes sõnavorme, nagu /pohjin/ 'põhjade' — /rohin/ (:rohtii) 'julgen', /sürjin/ 'liivamaade, nõmmede' — /jürin/ 'jüripäeva (gen.)', /veljin/ 'vendade' — /selin/ 'seljaga (millegi poole)' jne. Kõigis vokaalile järgnevais asendeis ei kannu *j*-i häälus *i* ees järjekindlat iseloomu ja puuduvad *j*-il baseeruvad fonoloogilised opositsioonid. Seega võime näiteks märkida /tuo,in/ (:tuoja) 'toojate' nagu /puo,in/ (:puoti) 'poe' jne.

Näib, et mõnede teistegi murrete puhul ei esine *i* naabruses märgitud *j* iseseisva hääliku tähisena, vaid silbiipiiri sümbolina. Pealegi on positsioone, kus *j* võib hääluda või mitte, silbiipiir aga on vältimatu. Sel juhul leiduks silbiipiiri tähistamiseks ökonoomsemaid ja vähem desorienteerivaid märkimisviise ning *j*-i distributsiooni saaks kõnealuste positsioonide arvel piirata. Ka sel juhul, kui murdes valitsevad fonoloogilised suhted ei luba *j*-i märkimisest neis positsioonides loobuda, on arvatavasti võimalik fonoloogilist transkriptsiooni mõnevõrra lihtsustada, näit. võib osutada otstarbekaks loobuda geminaadi *jj* märkimisest vokaali *i* naabruses.

Omaette küsimuseks on silbiipiiri fonoloogiline tõlgendamine ühes või teises murdes. Kui silbiipiir osutub ainsaks järjekindlaks sõnavormide eristajaks (näit. /si,e/ 'side' — /sie/ 'sina (pron.)'), siis on tema fonoloogiline relevantsus muidugi vaieldamatu. Kui aga silbiipiiri esinemine või puudumine on nii või teisiti positsiooniliselt defineeritav, siis võiks tema tähistamisest loobuda. Nii näit. on Kurgolovo poolsaare murdes teoreetiliselt mõeldav silbiipiiri esinemust defineerida teatud foneemijärjendite või rõhutingimuste kaudu, nagu seda käesoleva artikli autor on varem teinudki.⁹³ Arvestades mõningaid hilisemal materjali läbitöötamisel ilmnunud asjaolusid (vt. 1.1, 2.1, 2.2), näib siiski olevat otstarbekohasem vokaalidevahelist silbiipiiri fonoloogilise tegurina arvestada ja transkriptsioonis kajastada.

Silbiipiiri esinemise kohta on raske teha järeldusi mitmetelt autoritelt pärinevate murdekirjapanekute põhjal, sest a) silbiipiir võib olla tähistatud mitmel viisil (ka näit. *j*-iga, nagu eespool juba oletatud), b) silbiipiir võib olla jäänud tähistamata, kui see tegelikult siiski esineb, või on seda tähistatud ebajärjekindlalt, c) silbi mõistet võivad eri autorid tõlgendada erinevalt. Seepärast tuleb järelduste tegemisel silbiipiiri märkimise kohta piirduda ainult eespool käsitletud Kurgolovo poolsaare murdematerjaliga.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Keele ja Kirjanduse Instituut

Toimetusse saabunud
31. VIII 1970

М. ЛЕППИК

ПРОБЛЕМЫ, СВЯЗАННЫЕ С ПОЛУГЛАСНЫМ *j*, В ФИНСКИХ ДИАЛЕКТАХ

Резюме

Полугласный звук *j* в большинстве финских диалектов считается самостоятельной фонемой. Однако некоторые проблемы возникают в связи с реализацией фонемы *j* в позиции непосредственно рядом с гласной фонемой *i*, т. е. перед *i*, после *i* или между гласными *i*. Чтобы точнее определить дистрибуцию фонемы *j* рядом с *i* в отношении фонологической системы того или иного диалекта, следует установить словоформы, где *j* оказывается носителем фонологической оппозиции (*j* противопоставляется отсутствию *j*), напр.: /sijan/ 'места' — /sian/ 'свиньи'; /lajin/ 'вида, сорта' — /lain/ 'закона' и т. д. Во всех остальных случаях при фонологических трактовках можно извратиться от *j* рядом с *i* независимо от конкретной фонетической реализации *j* в соответствующей позиции.

⁹³ M. Leppik, Distribution of Segmental Phonemes in the Finnish Dialect Spoken on the Kurgolovo Peninsula, lk. 169, 170.

Что касается фонологической системы финского диалекта, распространенного в деревнях Курголовского (фин. Kurkula) полуострова Ленинградской области, в фонологической транскрипции не требуется отмечать его в любой позиции после *i* или между *i*, так как *j* не является в данных положениях носителем фонологической оппозиции и оказывается даже в фонетическом отношении слабо выраженной: *j* произносится обыкновенно слабым, нестабильным переходным звуком (глайдом) ^j, который может при свободной вариации и совсем не произноситься. В результате этого можно отметить в фонологической структуре диалекта ряд соединений трех-четырёх гласных: /*pai,an*/ 'рубашки (род. п.)', /*soi,in*/ 'болот', /*pii,in*/ 'зубцов', /*ai,aa*/ 'гнать', /*äi,ii*/ 'дедушек', /*külpi,ää*/ 'парится', /*kävi,öitä ~ kävi,ii*/ 'ходителей', /*opettai,aa*/ 'учителя'.

Звук *j* в позиции перед *i* является фонологически релевантным фактором только в тех случаях, когда он находится после согласной фонемы и различает в речи большинства употребителей диалекта словоформы, как /*pohjin*/ 'доньев' — /*rohini*/ (: *rohtii*) 'осмеиваюсь', /*tühjin*/ 'пустых' — /*mühin*/ 'посмеиваюсь', /*sürjin*/ 'песчаных местностей' — /*jürin*/ 'юрьева дня', /*neljin*/ 'по четыре' — /*pelin*/ 'игры' и т. д. Во всех позициях после гласной *j* произносится непоследовательно, отсутствуют фонологические оппозиции, базирующиеся на *j*.

Оказывается, что фонема *j*, отмеченная рядом с *i* или между гласными *i*, является и в некоторых других диалектах не отдельным звуком, а знаком слоговой границы. Для обозначения слоговой границы в таких случаях, наверно, можно найти более экономичные и менее дезориентирующие способы. Фонологическая трактовка слоговой границы в отношении того или иного диалекта представляет собой самостоятельный вопрос.

Институт языка и литературы
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
31/VIII 1970

M. LEPPIK

PROBLEMS CONCERNING THE *j* OF FINNISH DIALECTS

Summary

The semi-vowel *j* should be considered an independent phoneme in Finnish dialects. However, some problems arise in connection with the realization of the phoneme *j* in the immediate neighbourhood of the vowel *i*, i. e. before *i*, after *i*, or between *i*-vowels. In order to specify the distribution of *j* in the neighbourhood of the *i*-vowel(s) from the viewpoint of a phonological system of some particular dialect, such word forms should be established where *j* would appear as a carrier of a phonological opposition in the above-mentioned positions (as opposed to the absence of *j*), e. g.: /*sijan*/ 'place (Gen.)' — /*sian*/ 'pig (Gen.)'; /*lajin*/ 'kind, sort (Gen.)' — /*lain*/ 'law (Gen.)', etc. In all other cases the marking of *j* in the neighbourhood of the vowel *i* could be abandoned irrespective of the specific phonetic realization of *j* in the stated positions.

The phonological system of the dialect of Finnish spoken on the Kurgolovo (fi. Kurkula) Peninsula in the Leningrad Region does not require the marking of *j* in whatever position following the vowel *i* or when embedded between *i*'s since in these positions *j* never appears as a carrier of a phonemic opposition, and, moreover, even its phonetic significance is rather low: it is most frequently pronounced as a weak and unstable transitional sound, ^j, and may (by way of free variation) drop out altogether. This adds a number of 3- or 4-vowel phoneme sequences to the phonological structure of the dialect, e. g.: /*pai,an*/ 'shirt (Gen.)', /*soi,in*/ 'swamps (Gen.)', /*pii,in*/ 'teeth (of a comb, rake) (Gen.)', /*ai,aa*/ 'to drive', /*äi,ii*/ 'grandfathers (Part.)', /*kävi,öitä ~ kävi,ii*/ 'walkers (Part.)', /*opettai,aa*/ 'the teacher (Part.)', etc. The *j* preceding the vowel *i* is phonologically significant only in a post-consonantal position where it is used by most speakers of the dialect to separate such word forms as /*pohjin*/ 'bottoms (Gen.)' — /*rohini*/ 'I dare' (: *rohtii*); /*tühjin*/ 'empty (Gen. Pl.)' — /*mühin*/ 'I smirk'; /*sürjin*/ 'heaths (Gen.)' — /*jürin*/ 'St. George's day (Gen.)'; /*neljin*/ 'in fours' — /*pelin*/ 'play (Gen.)', etc. In all postvocalic positions *j* before *i* is pronounced inconsistently, and phonological oppositions based on *j* are lacking.

It seems that in some other dialects also, the *j* noted in the neighbourhood of *i* appears not as a sign of an independent sound but as syllable boundary marker. But more economical and less confusing ways of designating the syllable boundary could be found if the syllable boundary in one dialect or other can at all be regarded as a phonological factor.